

ارزیابی توان و ظرفیت نظامی کشورهای مسلمان آسیای مرکزی و قفقاز

مرتضی شیرودی*

چکیده

آذربایجان، ازبکستان، تاجیکستان، ترکمنستان، قرقیزستان و قزاقستان از زمان تأسیس اتحاد جماهیر سوسیالیستی شوروی به ناچار زیر پرچم ارتش سرخ کمونیست زیستند و از داشتن هرگونه استقلال در هر زمینه، از جمله نظامی، محروم بودند. البته در این دوران، نگران امنیت خویش هم نبودند، زیرا شوروی از آنها به عنوان بخشی از خاک خود حفاظت می‌کرد. اما با فروپاشی شوروی و فراخوانی یا عزیمت سربازان و نظامیان به مسکو و نیز به دلیل ضعف ارتش سرخ و هم چنین خطرات جدیدی که کشورهای مزبور را تهدید می‌کرد، آنها به فکر تشکیل ارتش و یا بازسازی بقایای بر جای مانده ارتش سرخ برای تأمین امنیت خود افتادند. درباره این تحول، سؤالاتی مطرح می‌شود، از جمله این که وضعیت و توان نظامی فعلی این کشورها چگونه است و تا چه حد می‌توانند از امنیت خود پاسداری نمایند؟ مقاله حاضر می‌کوشد به این سؤالات پاسخ دهد.

کلید واژه‌ها: ظرفیت نظامی، کشورهای مسلمان آسیای مرکزی و قفقاز، آذربایجان، ازبکستان، تاجیکستان، ترکمنستان، قرقیزستان و قزاقستان.

مقدمه

برای یافتن پاسخ یا پاسخ‌هایی برای سؤالاتی همانند: وضعیت و توان نظامی فعلی کشورهای مسلمان آسیای مرکزی و قفقاز چگونه است و تا چه حد می‌توانند از امنیت خود پاسداری کنند؟ و نیز سؤالاتی از این دست، نخست یک برآورد کلی از توان نظامی این کشورها در بخش‌های بودجه نظامی، تعداد پرسنل نظامی، رابطه نظامیان و سیاست، عزل و نصب فرماندهان و تکنولوژی نظامی

* عضو هیئت علمی مرکز تحقیقات اسلامی سپاه و مدرس دانشگاه.

ارائه می‌شود و سپس سلاح‌های سازمانی، پیمان‌ها و پایگاه‌های نظامی هر یک از کشورهای مسلمان آسیای مرکزی و قفقاز بررسی می‌گردد:

آذربایجان

میزان توان نظامی آذربایجان را می‌توان از طریق بررسی مؤلفه‌های زیر جست‌وجو کرد: برآورد کلی وضعیت نظامی: اطلاعات کلی از وضعیت نظامی آذربایجان به این شرح است: بودجه نظامی این کشور ۱۱۹ میلیون دلار در سال است. سن آغاز خدمت هجده سال است. تعداد پرسنل شاغل در نیروی زمینی، ۶۲۰۰۰ نفر، در نیروی دریایی، ۲۲۰۰ نفر و در نیروی هوایی و دفاع هوایی ۷۹۰۰ نفر است. تمام امور نظامی کشور آذربایجان تحت فرماندهی رئیس‌جمهور این کشور قرار دارد. به عبارت دقیق‌تر، هدایت و فرماندهی نیروهای نظامی و امنیتی این کشور از طریق نخست‌وزیر و وزیر دفاع و با نظارت کامل رئیس‌جمهور انجام می‌شود. عزل و نصب فرماندهان نظامی نیز به دستور رئیس‌جمهور انجام می‌گیرد. با تأسیس شورای دفاع در سال ۱۹۹۳ توسط علی‌اف، رئیس‌جمهور وقت آذربایجان، نظارت و قدرت رئیس‌جمهور بر ارتش افزایش یافت و فرماندهی نظامی که قبلاً بر عهده نخست‌وزیر بود به رئیس‌جمهور انتقال یافت. این شورا در حقیقت جانشین معاونت وزیر دفاع در گارد ملی و ستاد کل ارتش شده است.

کشور آذربایجان تا قبل از کودتای ۱۹۹۱ مسکو و تغییر رژیم روسیه، فاقد وزارت دفاع و ارتش مستقل بود، اما به دنبال وقوع جنگ قره‌باغ و عدم توانایی این کشور در دفاع از خاک خود، وزارت دفاع این کشور تشکیل شد و سرلشکر برشاتلی والی ایوب اوغلی به سمت وزیر دفاع منصوب شد. با این وصف، ارتش این کشور به دلیل در اختیار نداشتن افسران ارشد نظامی، قدرت کافی نداشت. یکی دیگر از دلایل ناتوانی ارتش آن است که ۱۰٪ افسران فرمانده را نظامیان روس و یا اوکراینی تشکیل می‌دهند.

یکی از مسائل مهم در برآورد وضعیت نظامی آذربایجان بررسی میزان دخالت نظامیان در سیاست است. دخالت نظامیان در قدرت سیاسی آذربایجان با کودتای سال ۱۹۹۳ آغاز شد. در این سال حسین اف از فرماندهان نظامی آذربایجان در منطقه قره‌باغ توسط ایلچی بیگ، رئیس‌جمهور وقت آذربایجان، از کار برکنار شد. حسین اف با فراهم آوردن سپاه و ادوات و شکست نیروهای دولتی به سوی باکو حرکت کرد. با سقوط دولت ایلچی بیگ، حیدر علی‌اف به قدرت رسید و حسین اف به

مقام نخست وزیری دست یافت. در این دوران، حسین اف مناصب وزارت دفاع و کشور را نیز به عهده گرفت. با گذشت زمان و انجام اصلاحات امنیتی نظامی توسط حیدر علی اف، از جمله تشکیل شورای دفاع، از قدرت حسین اف کاسته و به تدریج از قدرت نظامیان و نیز حضور آنان در عرصه‌های سیاسی کم شد. هم اکنون در اوضاع سیاسی آذربایجان، نظامیان نقش همکار را داشته و بیشتر در خدمت سیاستمداران قرار دارند.

تکنولوژی نظامی نقش مهمی در سنجش توانایی ارتش آذربایجان دارد. تکنولوژی نظامی آذربایجان وارداتی است. تجهیزات نظامی این کشور، تجهیزات به جا مانده از ارتش اتحاد جماهیر شوروی سابق است. این کشور در حال حاضر تنها توانایی ساخت و تعمیر برخی از تجهیزات و ادوات نظامی متعارف را داشته و از توانایی تولید و به کارگیری سلاح‌های استراتژیک بی بهره است. تجهیزات پیشرفته نظامی اتحاد جماهیر شوروی سابق از قبیل رادارها و سیستم‌های ضد موشک از این کشور خارج شده و تنها دو مرکز رادار پیشرفته و مجتمع صنعتی نظامی باقی مانده که توسط روس‌ها اداره می‌شود.

سلاح‌ها، پایگاه‌ها و پیمان‌ها: مهم‌ترین سلاح‌های نیروی زمینی عبارت است از: تانک جنگی: ۲۶۲ دستگاه (۱۳۶ دستگاه T-72، ۱۲۶ دستگاه T-55)؛ خودرو جنگی پیاده نظام زرهی: ۲۵۳ دستگاه از انواع BMP-1، BMD-1، BRM-1، BMP-2، BMP-3؛ نفربر زرهی: ۲۵ دستگاه BTR-60، ۲۸ دستگاه BTR-70، ۱۱ دستگاه BTR-D، ۳۰۶ دستگاه MT-LB؛ موشک‌انداز چند لول: ۵۶ دستگاه BM-21 ۱۲۲ میلی‌متری؛ توپ خودکششی: ۱۴ عراده ۲۲۲ میلی‌متری؛ توپخانه کششی: ۱۵۳ عراده از انواع ۱۲۲ و ۱۵۲ میلی‌متری.

مهم‌ترین سلاح‌های نیروی هوایی به این شرح است: جنگنده هوا به زمین: یک هنگ با چهار فروند S-117، چهار فروند S-24، دو فروند SU-25 و چهار فروند MIG-21؛ جنگنده شکاری: یک اسکادران با هجده فروند MIG-25 و سه فروند MIG-25UB؛ هواپیمای حمل و نقل: یک فروند AM-12 و سه فروند YAK-40؛ هواپیمای آموزشی: ۲۶ فروند L-29، دوازده فروند L-39 و یک فروند SU-17؛ هلی کوپتر: یک هنگ مشتمل بر هفت فروند MI-2، سیزده فروند MI-8 و پانزده فروند MI-24.

سلاح‌های موجود در نیروی دریایی عبارت است از: شناور گشتی: شش فروند، شامل یک فروند TURK، یک فروند Osa II، دو فروند Srenka PFI، یک فروند ZHUK PCI و یک فروند

SVETLYAK PCI؛ مین روب: پنج فروند، شامل سه فروند SOMYA MSC و دو فروند
YEVGENYA MSI؛ آبی خاکی: دو فروند PLONOCHNY LSM؛ پشتیبانی و غیره: یک فروند
VADIM POPOV و دو فروند BALIRIAN URYAVAYEV.

پایگاه‌های نظامی در چند بخش قرار دارند:

- ۱- پایگاه‌های زمینی: باکو (مقر فرماندهی)، گنجه، نخجوان، لنکران (LENKORAN)
- ۲- پایگاه‌های هوایی: سیتال چای (SITAL CHAY) در گنجه، فرودگاه بین‌المللی باکو، کیوردامیر (KYURDAMIR)، دالیار (DALLYAR)، قاضی ماغوند (KAZI MAGOMED)، ناسوس نایا (NASOSNAYA)، ناسوسنج (NASOSNYJ) در شمال غربی باکو و مرکز رادار لیاکی (LIAKI).

آذربایجان در پیمان‌های نظامی زیر مشارکت دارد:

۱- عضویت در شورای وزیران دفاع کشورهای مشترک المنافع به رهبری فدراسیون روسیه در سال ۱۹۹۲: این شورا از وزیران دفاع کشورهای ارمنستان، آذربایجان، بلاروس، گرجستان، قزاقستان، تاجیکستان، روسیه و ازبکستان تشکیل شده است. تشکیل نیروی نظامی مشترک، کمک‌های تکنیکی، تولید جنگ افزار و فعالیت‌های صلح‌طلبانه، از اهداف این شورا است. موافقت نامه‌های این شورا جنبه عملی نیافته و روز به روز از قدرت و وحدت آن کاسته می‌شود.

۲- پیمان نظامی با ترکیه در سال ۱۹۹۸: این پیمان، آموزش پرسنل نظامی آذربایجان و کمک‌های فنی را در برمی‌گیرد.

۳- پیمان نظامی با آمریکا در سال ۲۰۰۰ در زمینه‌های امنیتی، برنامه‌های بشر دوستانه، اصلاحات نظامی در ارتش آذربایجان و مین زدایی: همکاری‌های نظامی آمریکا با آذربایجان به سال ۱۹۹۷ باز می‌گردد. دو کشور در سال ۲۰۰۲ سطح همکاری‌های خود را افزایش داده و اولین نمایندگی نظامی آمریکا - آذربایجان در باکو دایر شد. این نمایندگی کمیته‌ای مشترک از رایزن نظامی آمریکا و نماینده وزارت دفاع آذربایجان است. آموزش و تأمین هزینه‌های آموزشی نیروهای نظامی آذربایجان در جریان برنامه‌های بین‌المللی، از اهداف این مؤسسه است. هم‌چنین طبق پیمان منعقد شده در سال ۲۰۰۲، تقویت روابط بین واحدهای نظامی آمریکا و آذربایجان برای عکس‌العمل سریع، توسعه ناوگان نیروی دریایی آذربایجان و استاندارد کردن سیستم‌های کنترل در فرودگاه‌ها و فضای آذربایجان، از اهداف دیگر این دو کشور است. طبق این پیمان، آمریکا ۴/۴ میلیون دلار کمک نظامی به آذربایجان خواهد کرد.

- ۴- پیمان نظامی با روسیه: این پیمان برای آموزش فنی نیروهای آذری جهت استفاده از تجهیزات به جای مانده از ارتش روسیه در آذربایجان، در سال ۱۹۹۳ منعقد شده است.
- ۵- اعلام آمادگی و همکاری برای پیوستن به ناتو.
- ۶- امضای قرارداد دو جانبه منع گسترش سلاح‌های اتمی، شیمیایی، بیولوژیکی و مواد مربوطه با آمریکا در سال ۱۹۹۹.

مجتمع‌ها و صنایع نظامی

نام	تولیدات	محل استقرار
ایستگاه رادار گابالا (GABALA) معروف به (LYAKI)	هشدار زود هنگام موشکی	گابالا
مجتمع صنعتی ایزوتوپ	ذخیره زیاده‌های اتمی درصد پایین	اطلاعاتی در دست نیست

ازبکستان

سنجش ظرفیت نظامی ازبکستان از طریق گزینه‌های زیر امکان پذیر است:

برآورد کلی وضعیت نظامی: پرسنل نیروی زمینی ۴۰۰۰۰ نفر است. این رقم در نیروی هوایی بین ۱۰۰۰۰ تا ۱۵۰۰۰ نفر برآورد شده است. در مجموع، تعداد کل شاغلین در امور نظامی بین ۵۰۰۰۰ تا ۵۵۰۰۰ نفر تخمین زده می‌شود و نیز، آمار نیروهای خارجی مستقر در کشور بین ۱۰۰۰ تا ۱۵۰۰ سرباز آمریکایی است. مطابق ماده ۹۳ قانون اساسی ازبکستان، رئیس جمهور این کشور فرمانده کل قوا است و اعلام بسیج عمومی، اعلام جنگ، انتصاب فرماندهان عالی رتبه نظامی، اعطای درجات مختلف نظامی، اعطای نشان و مدال‌های ملی از وظایف او است. رئیس جمهور از طریق شورای امنیت ملی و وزیر دفاع با نیروهای مسلح در ارتباط است. وزیر دفاع و فرمانده ستاد مشترک ارتش هر دو نقش اجرایی و عملیاتی دارند.

از مسائل مهم در ارتش ازبکستان بررسی میزان دخالت ارتش در امور سیاسی است. تنها یک هفته بعد از استقلال ازبکستان، وزارت امور دفاعی در اوت سال ۱۹۹۱ ایجاد شد. در حقیقت،

ازبکستان در میان کشورهای تازه استقلال یافته (CIS) وضعیت امنیتی به مراتب بهتری داشت. این کشور وارث منطقه نظامی ترکستان بود که مقر فرماندهی آن در تاشکند قرار داشت. به بیان دیگر، با امضای قرارداد تاشکند در سال ۱۹۹۲، تجهیزات و تسلیحات منطقه نظامی ترکستان (واقع در ازبکستان) به ازبکستان رسید و این کشور با کاهش تعداد سربازان خود در ارتش نیروهای مستقل مشترک المنافع، وزارت دفاع را جایگزین وزارت امور دفاعی کرد. با این حال، در سال ۱۹۹۲، ۸۵٪ افسران و ده نفر از پانزده نفر سرلشکر ارتش ازبکستان را روس‌ها تشکیل می‌دادند. با گذشت زمان، وزارت دفاع و فرمانده ستاد مشترک ارتش به ازبک‌ها سپرده شد و همچنین مراکز آموزش دفاعی روسیه در ازبکستان ملی اعلام شد. با اجرای این روند، آموزش افسران ازبک و جایگزین شدن آنها با افسران روس، صورت پذیرفت. در حال حاضر، رئیس جمهور این کشور قدرت زیادی نسبت به امور نظامی دارد و نظامیان، از جمله وزیر دفاع و فرمانده ستاد مشترک، تنها نقشی اجرایی دارند و همکار قدرت حاکم و در اختیار آن هستند.

از مسائل مهم دیگر در بررسی وضعیت نظامی، تکنولوژی نظامی است. این کشور هیچ گونه سلاح اتمی در اختیار ندارد و هرگز سلاح هسته‌ای تولید نکرده است. در مجموع، دو راکتور هسته‌ای در ازبکستان وجود دارد که هر دو از نوع تحقیقاتی بوده و قادر به تولید سلاح هسته‌ای نیست. راکتور هسته‌ای اولوگبک (ULUGBEK) دیگر فعال نبوده و تجهیزات آن به مؤسسه فیزیک هسته‌ای تاشکند انتقال داده شده است. ازبکستان از سال ۱۹۹۱ (سال استقلال) پیمان‌های منع گسترش سلاح‌های کشتار جمعی را امضا کرده و طبق گزارش‌های موجود، سلاح‌های شیمیایی و بیولوژیکی در اختیار ندارد. تکنولوژی نظامی این کشور وارداتی بوده و روسیه تأمین کننده تمامی تجهیزات آن است.

سلاح‌ها، پایگاه‌ها و پیمان‌ها: سلاح‌های موجود در نیروی زمینی عبارت است از: تانک جنگی: ۱۹۰ دستگاه T-62، ۱۰۰ دستگاه T-64، ۶۰ دستگاه T-72؛ خودرو شناسایی: ۱۳ دستگاه BRDM-2؛ خودرو جنگی پیاده نظام زرهی: ۱۶۰ دستگاه BMP-2، ۱۲۰ دستگاه BMD-1، ۹ دستگاه BMD-2، ۶ دستگاه BMR؛ نفربر زرهی: ۲۵ دستگاه BTR-70، ۲۴ دستگاه BTR-60، ۲۱۰ دستگاه BTR-80، ۵۰ دستگاه BTR-D؛ توپخانه کششی: (۱۲۲ میلی متری) ۷۰ عراده 14D-30 (۱۵۲ میلی متری)، ۱۴۰ عراده 2A36؛ موشک انداز چند لول: (۱۲۲ میلی متری) ۳۶ دستگاه BM-21، ۲۴ دستگاه 159P138 (۲۲۰ میلی متری)، ۴۸ دستگاه 9P140.

سلاح‌های نیروی هوایی به این شرح است: بمب افکن (جنگنده هوا به زمین): یک هنگ با ۲۰ فروند SU-25 و ۲۶ فروند SU-17MZ، SU-17UMZ، یک هنگ با ۲۳ فروند SU-24 و ۱۱ فروند SU-24MP؛ جنگنده شکاری: یک هنگ با ۳۰ فروند MIG-29 و MIG-29 UB؛ یک هنگ با ۲۵ فروند SU-27 و SU-27UB؛ سفارش داده شده: ۳۰ فروند 29UB-/MIG-29؛ حمل و نقل: یک هنگ با ۲۶ فروند AN-12PP/AN-12 و ۱۳ فروند AN-26RKR/AN-26؛ هواپیمای آموزشی: ۱۴ فروند L-39 (۹ فروند سفارش داده شده) و یک فروند SU-17. این کشور فاقد نیروی دریایی است.

پایگاه‌های نظامی این کشور عبارت‌اند از: پایگاه‌های زمینی: تاشکند (مقر فرماندهی)، ترمیز (TERMEZ) و فرغانه (FARGHONA). نیروی زمینی ازبکستان دارای چهار منطقه نظامی، دو فرماندهی عملیاتی و یک مقر فرماندهی است. پایگاه‌های هوایی: خان آباد: چیرچیک (CHIRCHIQ)، توزل (TUZEL)، کارشی (KARSHI)، کاکایدا (KAKAIDA) و کاکایتی (KAGAYTY). این کشور پایگاه‌های دریایی ندارد.

این کشور در پیمان‌های زیر مشارکت دارد:

۱- عضویت در عملیات مشارکت برای صلح ناتو (در سال ۱۹۹۴).

۲- انعقاد همکاری‌های اطلاعاتی و نظامی با ایالات متحده آمریکا در سال ۲۰۰۰. همچنین سازمان CIA از امکانات امنیتی - اطلاعاتی ازبکستان برای جمع‌آوری اطلاعات درباره طالبان استفاده می‌کرده است.

۳- امضای قرارداد همکاری‌های استراتژیک با ایالات متحده آمریکا در سال ۲۰۰۲.

۴- امضای قرارداد امنیتی با آمریکا در اکتبر سال ۲۰۰۱. آموزش نیروهای ازبک توسط آمریکا، اعطای کمک‌های مالی به میزان سالانه ۱۶۰ میلیون دلار و تقویت نیروهای مرزی از مفاد این پیمان است.

۵- خرید اسلحه و تجهیزات نظامی از روسیه در سال ۲۰۰۱ به مبلغ ۳۰ میلیون دلار و خرید موشک انداز از روسیه در قبال فروش پنبه و گاز.

۶- خرید اسلحه و تجهیزات از چین. ازبکستان در سال ۲۰۰۱، شش قرارداد نظامی با چین امضا کرده است.

۷- شرکت در عملیات آزادسازی افغانستان. ازبکستان در اکتبر سال ۲۰۰۱ با امضای قراردادی، به آمریکا اجازه داد از فضای آن کشور و نیز از یکی از پایگاه‌های هوایی آن علیه طالبان استفاده کند. مبادلات اطلاعاتی از دیگر مفاد این پیمان است.

۸- امضای قرارداد انرژی اتمی با روسیه. طبق این قرارداد که در سال ۱۹۹۷ به امضا رسید دو کشور در استفاده صلح آمیز از انرژی اتمی به توافق رسیدند. امضای این قرارداد در راستای همکاری بیشتر روسیه و ازبکستان در فعالیت‌های اتمی است.

۹- قرارداد نظامی با روسیه در مورد همکاری‌های همه جانبه در نیروی هوایی. طبق این قرارداد که در سال ۱۹۹۴ به امضا رسید، روسیه تجهیز، آموزش و مراقبت از نیروی هوایی ازبکستان را به عهده می‌گیرد.

مجتمع‌ها و صنایع نظامی

نام	تولیدات	محل استقرار
راکتور هسته ای (تحقیقاتی)	آزمایش هسته ای	تاشکند
صنایع نوکوس	تولیدات بیولوژیکی - شیمیایی	نوکوس (NUDUS)
معدن ناوی	استخراج اورانیوم	ناوی (NAVOI)
راکتور هسته ای (تحقیقاتی)	آزمایش هسته ای	اولوگیبک (ULUGBEK)
معدن ظفرآباد	استخراج اورانیوم	ظفرآباد
معدن زرافشان	استخراج اورانیوم	زرافشان
معدن نورآباد	استخراج اورانیوم	نورآباد
معدن اوچکودوک	استخراج اورانیوم	اوچکودوک (UCHKUDUK)

تاجیکستان

بخش‌های مهم در بررسی ظرفیت نظامی تاجیکستان به این قرار است:

برآورد کلی وضعیت نظامی: بودجه نظامی این کشور ۱۹ میلیون دلار است و در آن جوانان در سن هجده سالگی به خدمت نظام وظیفه اعزام می‌شوند. تعداد نظامیان نیروی زمینی ۶۰۰۰ نفر است. این کشور نیروی دریایی ندارد. تاجیکستان در نظر دارد یک اسکادران هوایی ایجاد کند. این کشور تعدادی جنگنده SU-25 از بلاروس خریداری کرده و هم اکنون نیز در حال خرید پنج فروند MI-24 و ده فروند MI-8 است. آمار نیروهای خارجی مستقر در این کشور عبارت است از: ۱- نیروهای خط مقدم روسیه به تعداد ۱۴۵۰۰ نفر که البته سربازان این نیروها تاجیکستانی و افسران آن روسی هستند؛ ۲- نیروی زمینی روسیه، متشکل از ۸۰۰۰ نفر و یک واحد موتوری.

مطابق اصل ۶۵ قانون اساسی تاجیکستان، رئیس جمهور فرمانده کل قوای مسلح کشور است. تشکیل و رهبری شورای امنیت ملی، اعلام جنگ، اعطای نشان‌های نظامی و عزل و نصب فرماندهان عالی رتبه از وظایف دیگر رئیس جمهور است. نیروهای مسلح تاجیکستان از طریق دو وزارتخانه دفاع و امنیت با کابینه در ارتباط بوده و دستورات ریاست جمهوری از طریق آنان اعمال می‌شود.

کشور تاجیکستان تا پیش از استقلال فاقد یک ارتش ملی بود و این کشور به عنوان بخش نظامی جمهوری ترکمنستان اتحاد جماهیر شوروی سابق محسوب می‌شد. با استقلال این کشور در سال ۱۹۹۱ و منحل شدن بخش نظامی ترکمنستان، این کشور درصدد ایجاد ارتش ملی برآمد. مهم ترین نیروی نظامی باقی مانده در تاجیکستان بعد از استقلال، لشکر ۲۰۱ زرهی اتحاد جماهیر شوروی سابق بود. در ژانویه سال ۱۹۹۳ سرهنگ الکساندر شیشلیانیکف ALEKSANDR SHISHKYANNIKOV، یکی از افسران روسی لشکر، که بعدها به سمت سرلشکری رسید، وزیر دفاع تاجیکستان شد. وی در تلاش بود تا این لشکر را تبدیل به ارتش تاجیکستان کند. افسران عالی رتبه این لشکر را افسران روسی تشکیل داده و نیروهای متخصص نظامی تاجیک بسیار انگشت شمار بودند. با ایجاد نیروهای حافظ صلح کشورهای مستقل مشترک‌المنافع در اواسط سال ۱۹۹۳، تشکیل چنین ارتشی به تأخیر افتاد. نیروهای حافظ صلح متشکل از نیروهای مرزی روسیه، نیروهای لشکر ۲۰۱ و نیروهای قزاق، قرقیز و ازبک بودند. سرلشکر الکساندر شیشلیانیکف در سال ۱۹۹۵ از وزارت دفاع برکنار و سرلشکر شیرعلی خیرالله اف تاجیک، به وزارت منصوب شد. امروزه نیز تاجیکستان دارای یک ارتش واقعی است و البته به دلیل فقدان نیروی هوایی و دریایی، نظامیان سابقه چندان در حیات سیاسی تاجیکستان نداشته و نیروی نوپا محسوب می‌شوند.

تکنولوژی نظامی این کشور کاملاً متعلق به روسیه بوده و تمامی ادوات نظامی آن را روسیه تهیه می‌کند. ادوات نیروی زمینی متعلق به لشکر ۲۰۱ زرهی ارتش روسیه و گارد مرزی دولت فدرال است. این کشور طبق اطلاعات موجود هیچ گونه سلاح استراتژیک خاصی در اختیار ندارد و قادر به تولید آنها نیز نیست.

سلاح‌ها، پایگاه‌ها و پیمان‌ها: سلاح‌های نیروی زمینی عبارت است از: تانک جنگی: ۳۳ دستگاه T-72 و ۳ دستگاه T-62؛ خودرو جنگی پیاده نظامی زرهی: ۹ دستگاه BMP-1 و ۲۵ دستگاه BMP-2؛ نفربر زرهی: یک دستگاه BTR-60، دستگاه BTR-70 و ۲۶ دستگاه BTR-80؛ توپخانه کشتی ۱۲۲ میلی متری: ۱۱ عراده D-30؛ موشک انداز چند لول: ۱۱ دستگاه BM-21؛ موشک زمین

به هوا: ۲۰ فروند SA-21-31-7 و استیونگر؛ هلی کوپتر: ۱۰ فروند MI-24 و ۱۱ فروند MI-8. سلاح‌های نیروی هوایی عبارت است از: جنگنده: SU-25 (تعداد معلوم نیست)؛ سفارش داده شده: ۵ فروند MI-24 و ۱۰ فروند MI-8.

در تاجیکستان این پایگاه‌ها وجود دارد:

- ۱- پایگاه‌های زمینی در دوشنبه (مقر فرماندهی)، قرقان تپه و کولاب قرار دارد.
- ۲- پایگاه‌های هوایی، بجز در دوشنبه و کولاب، در پرخر (PARKHAR) و خنجد نیز احداث شده است.

تاجیکستان در پیمان‌های زیر مشارکت دارد:

- ۱- امضای پیمان نظامی با آمریکا در اکتبر سال ۲۰۰۱: به موجب این قرارداد پایگاه‌های هوایی کولاب، خنجد و قرقان تپه در اختیار نیروهای آمریکایی قرار داده شده تا در عملیات آزادسازی افغانستان شرکت کنند.
- ۲- امضای پیمان امنیت جمعی کشورهای مستقل مشترک‌المنافع تحت عنوان پیمان تاشکند.
- ۳- امضای پیمان محافظت از مرزهای کشورهای مستقل مشترک‌المنافع در سال ۱۹۹۴ با کشورهای روسیه، قزاقستان، ازبکستان و قرقیزستان.

ترکمنستان

توان و ویژگی‌های نظامی ترکمنستان به این شرح است:

برآورد کلی وضعیت نظامی: بودجه نظامی رقم ۱۵۷ میلیون دلار را نشان می‌دهد. سن خدمت نظام وظیفه در این کشور هم هجده سال است. تعداد پرسنل نظامی این کشور در نیروی زمینی و هوایی به ترتیب ۱۴۵۰۰ و ۳۰۰۰ نفر می‌باشد. ترکمنستان فاقد نیروی دریایی است. این کشور اخیراً اعلام نموده که خواهان ایجاد نیروی دریایی و گارد ساحلی است. نیروی دریایی کاسپین (CASPIAN SEA FLOTILLA) به عنوان نیروی مشترک دریایی روسیه، قزاقستان و ترکمنستان عمل می‌کند و مقر اصلی آن تحت فرماندهی روسیه در آستراخان قرار دارد.

مطابق قانون اساسی ترکمنستان، رئیس جمهور، فرمانده کل نیروهای مسلح است. اعلام بسیج عمومی و یا نیمه عمومی، استفاده از نیروهای مسلح، تعیین فرماندهان رده بالای ارتش و عزل و نصب اعضای شورای امنیت ملی بر عهده رئیس جمهور بوده و دستورات وی از طریق وزیر دفاع منتقل می‌شود. کشور ترکمنستان تا قبل از سال ۱۹۹۱ (استقلال این کشور) فاقد ارتش ملی بود و

ارتش اتحاد جماهیر شوروی، ارتش این کشور محسوب می‌شد و نیروهای ترکمن در اختیار این ارتش بودند. بعد از استقلال این کشور، ایجاد ارتش ملی از اهداف اولیه محسوب می‌شد و آموزش نیروهای آن نیز با کمک سایر کشورها آغاز شد. با وجود این، در سال‌های آغازین، حفاظت از خاک این کشور برعهده نیروهای روسی قرار داشت و این کشور از کمبود افسران عالی رتبه نظامی رنج می‌برد. هم‌اکنون این کشور در حال توسعه ارتش ملی و ایجاد نیروی دریایی و تقویت سایر نیروها است.

با توجه به این که نظام سیاسی این کشور، نظامی بر پایه قدرت ریاست جمهوری است، تمام امور به رئیس جمهور ختم شده و نظامیان در راستای اجرای فرامین ریاست جمهوری عمل می‌کنند. ترکمنستان توانایی صنعتی تولید سلاح‌های هسته‌ای، شیمیایی و بیولوژیکی را ندارد. در این کشور هیچ‌گونه مرکز آزمایشی هسته‌ای از اتحاد جماهیر شوروی سابق باقی نمانده است و تنها یک معدن اورانیوم در شمال غربی این کشور در نزدیکی غزل کایا (KIZIL-KAYA) وجود دارد. تجهیزات و ادوات نظامی این کشور، تجهیزات به جامانده از ارتش شوروی بوده و توانایی استفاده از سلاح‌های استراتژیک را نیز ندارد. نقطه قوت ارتش ترکمنستان نیروی هوایی آن است که تمام تجهیزات و هواپیماهای آن روسی است.

سلاح‌ها، پایگاه‌ها و پیمان‌ها: ادوات زیر مهم‌ترین سلاح‌های نیروی زمینی این کشور است: تانک جنگی: ۷۰۲ دستگاه T-72؛ خودرو شناسایی: ۱۷۰ دستگاه BRDM و BRDM-2؛ خودرو جنگی پیاده نظام زرهی: ۹۳۰ دستگاه BMP-1/2 و ۱۲ دستگاه BRM؛ نفربر زرهی: ۸۲۹ دستگاه BTR(80-70-60)؛ توپخانه کششی: ۱۹۷ عرادۀ D-33 (۱۲۲ میلی‌متری)، ۱۷ عرادۀ D-1 و ۷۲ عرادۀ D-20 (۱۵۲ میلی‌متری)؛ موشک‌انداز چند لول: ۵۶ دستگاه BM-21 و ۹۹ دستگاه P138. سلاح‌های نیروی هوایی نیز عبارت است از: جنگنده هوا به زمین (جنگنده شکاری): دو اسکادران با ۲۴ فروند MIG-29 و ۶۵ فروند SU-17؛ سفارش داده شده: ۴۶ فروند SU-25، ۱۲۰ فروند MIG-23، ۱۰ فروند MIG-23U و ۲۴ فروند MIG-25؛ حمل و نقل: یک اسکادران ترکیبی با یک فروند AN-2610، ۲۹ فروند MI-24 و ۸ فروند MI-8؛ آموزش: یک واحد با سه فروند SU-7B و دو فروند L-39.

پایگاه‌های نظامی ترکمنستان به قرار زیر است:

پایگاه‌های زمینی: عشق آباد، گوشگی (GUSHGY) و قزل آریات (GYZYLARBAT).
پایگاه‌های هوایی: مرو، گوگ تپه، قزل آریات، گوشگی، عشق آباد، آق تپه و ماری.

پایگاه‌های دریایی: هم اکنون این کشور دارای یک پایگاه دریایی در شهر ترکمن‌باشی با پنج قایق است.

پیمان‌های نظامی این کشور عبارت است از:

- ۱- امضای قرارداد دفاع مشترک با روسیه در سال ۱۹۹۲: دفاع از امنیت ترکمنستان و گسترش ارتش ملی این کشور از مفاد این قرارداد است. به موجب این قرارداد، نیروهای هوایی، پدافند هوایی و گارد مرزی ترکمنستان به مدت ده سال در اختیار روسیه قرار گرفته و طی این ده سال، تجهیزات و ادوات نظامی این نیروها به همراه آموزش نیروی انسانی در اختیار ترکمنستان قرار می‌گیرد.
- ۲- امضای قرارداد محافظت مشترک از مرزهای ترکمنستان توسط روسیه در سال ۱۹۹۳: به موجب این قرارداد نیروهای فدرال روسیه در مرزهای ترکمنستان مستقر شدند. این قرارداد در آغاز محدودیت زمانی نداشت، اما در سال ۲۰۰۰، نیروهای روسی از خاک ترکمنستان خارج شدند.
- ۳- امضای قرارداد با ناتو در سال ۱۹۹۴: به موجب این قرارداد، ترکمنستان به عنوان اولین کشور آسیای مرکزی در برنامه صلح ناتو شرکت کرد.
- ۴- امضای قرارداد با کشورهای روسیه، ترکیه، پاکستان و اوکراین برای آموزش افسران ترکمن.
- ۵- امضای قرارداد برنامه مشترک همکاری‌های نظامی با آمریکا در سال ۲۰۰۱: مطابق این قرارداد، نیروهای آمریکایی به تشکیل نیروی دریایی ترکمنستان پرداخته و جای‌گزین نیروی دریایی روسیه (کاسپین فلوتا) شدند.
- ۶- امضای قرارداد تعمیر هواپیماهای SU-25 با گرجستان: طبق این قرارداد، تعمیر ۲۲ هواپیمای جنگی در سال ۲۰۰۱ به پایان رسید.
- ۷- امضای قرارداد ایجاد منطقه عاری از سلاح‌های هسته‌ای در آسیای مرکزی به همراه کشورهای قزاقستان، تاجیکستان، ازبکستان و قرقیزستان.

قرقیزستان

قرقیزستان دارای توان و ظرفیت نظامی زیر است:

برآورد کلی وضعیت نظامی: بودجه نظامی این کشور ۵/۲۳ میلیون دلار می‌باشد. سن خدمت سربازی هجده سال است. تعداد نظامیان در نیروی زمینی ۸۵۰۰ نفر و در نیروی هوایی ۲۴۰۰ نفر است. آمار نیروهای خارجی مستقر ۷۰۰ سرباز آمریکایی، ۳۸۰ سرباز فرانسوی، ۷۵ سرباز دانمارکی، ۲۰ سرباز اسپانیایی و ۹۰ سرباز کره جنوبی است. حضور این نیروها بیشتر به واسطه عملیات آمریکا

در افغانستان است. مطابق ماده ۴۶ قانون اساسی قرقیزستان، رئیس جمهور این کشور فرمانده کل قوا بوده و اعلام بسیج همگانی، عزل و نصب فرماندهان عالی رتبه نظامی و اعطای نشان و درجه توسط وی انجام می‌شود. رئیس جمهور دارای دو بازوی اجرایی در امور نظامی و امنیتی کشور است: شورای عالی امنیت ملی (با نقش اجرایی و مشورتی) و وزیر دفاع، این دو بازو را تشکیل می‌دهند و دستورات ریاست جمهوری از طریق آنان اجرا می‌شود. شورای عالی امنیت ملی، سیاست‌گذار امور دفاعی است و وزارت دفاع نقش اجرایی و عملیاتی دارد.

با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و استقلال قرقیزستان در سال ۱۹۹۱، رئیس جمهور این کشور به فکر ایجاد یک ارتش ملی افتاد، اما با شکل‌گیری نیروهای مشترک کشورهای مستقل مشترک المنافع، قرقیزستان بی‌درنگ به این پیمان پیوست. هنگامی که روسیه در سال ۱۹۹۲، اعلام کرد که قادر به تأمین هزینه‌های ارتش مشترک نیست، قرقیزستان با تشکیل کمیته امور دفاعی، فرماندهی نیروهای مستقر در کشورش را به عهده گرفت. بیشتر فرماندهان این نیرو را روس‌ها تشکیل می‌دادند که به دلایل مختلفی از قبیل کمی دست‌مزد و شرایط سخت زندگی، قرقیزستان را ترک کردند. قرقیزستان سعی در جانشین کردن این افراد با نیروهای قرقیز کرد، اما این کار موفقیت چندانی دربر نداشت و طبق قرارداد، قرقیزستان را به پرداخت حقوق و مزایای کافی به افسران روس مجبور کرد تا در ارتش این کشور بمانند.

این روند با وجود تغییراتی، امروزه نیز پا برجا مانده است و نظامیان این کشور به دلیل کوچک بودن بدنه ارتش قدرت چندانی ندارند. از سوی دیگر، طبق قانون اساسی، فرماندهی این نیروها به طور کامل در اختیار ریاست جمهوری است و سیاست‌های دفاعی نیز توسط شورای امنیت ملی که ریاست آن با رئیس جمهور است تعیین می‌شود. به همین خاطر نظامیان به طور کامل در اختیار قدرت سیاسی قرار دارند.

تکنولوژی نظامی این کشور کاملاً متعلق به روسیه است. ابزار نظامی ارتش این کشور نیز باقی مانده از ارتش اتحاد جماهیر شوروی سابق است و بسیاری از آنها در اوایل استقلال قرقیزستان از آن کشور خارج شده است. این کشور سلاح استراتژیک در اختیار ندارد و قادر به تولید و به کارگیری آن هم نیست.

سلاح‌ها، پایگاه‌ها و پیمان‌ها: سلاح‌های موجود در نیروی زمینی عبارت است از: تانک جنگی: ۲۳۳ دستگاه T-72؛ خودرو شناسایی: ۳۰ دستگاه BRDM-2؛ خودرو جنگی پیاده نظام زرهی: ۲۷۴ دستگاه BMP-1 و ۱۱۳ دستگاه BMP-2؛ نفربر زرهی: ۵۳ دستگاه BTR-70 و ۱۰ دستگاه

BTR-80: موشک انداز چند لول (۱۲۲ میلی متری): ۲۱ دستگاه BM-21؛ توپ خود کششی (۱۲۲ میلی متری): ۱۸ عراده 2S1؛ توپخانه کششی: ۱۸ عراده M-1994 (۱۰۰ میلی متری)؛ ۷۲ عراده D-30 (۱۲۲ میلی متری)؛ ۳۵ عراده M-30 (۱۵۲ میلی متری) و ۱۶ عراده D-1. سلاح‌های نیروی هوایی عبارت است از: جنگنده شکاری: یک هنگ با چهار فروند L-39 و ۴۸ فروند MIG-21؛ حمل و نقل: یک هنگ ترکیبی با دو فروند AN-12 و دو فروند AN-26؛ هلی کوپتر: یک هنگ با ۹ فروند MI-24 و ۲۳ فروند MI-8؛ سفارش داده شده: دو فروند MI-23؛ ۲۴ فروند L-39 و ۲۴ فروند MIG-21؛ موشک زمین به هوا: SA-3 و SA-2 و ۱۲ فروند SA-4. مهم‌ترین پایگاه‌های نظامی این کشور، پایگاه‌های زمینی بیشکک (مقر فرماندهی)، نارین (NARYN)، ایسفرآ (ISFARA) و کاراکول (KARAKOL) و پایگاه‌های هوایی کانت (KANT)، ماناس (MANAS) و بیشکک می‌باشد.

قرقیزستان در همکاری‌ها و پیمان‌های نظامی زیر مشارکت دارد:

۱- قرارداد همکاری نظامی با آمریکا و دیگر قوای غربی در عملیات آزادسازی افغانستان (۲۰۰۲): به موجب این قرارداد، قرقیزستان پایگاه‌های هوایی خود را در اختیار نیروهای غربی قرار داد.

۲- همکاری‌های همه جانبه نظامی با روسیه از سال ۱۹۹۱ تا کنون.

مجتمع‌ها و صنایع نظامی

نام	تولیدات	محل استقرار
معدن ترکیبی کارا - بالتا	اورانیوم فشرده	کارا - بالتا (KARA-BALTA)
معدن کاجی - سای (غیر فعال)	اورانیوم	کاجی سای (KADZHI-SAY)
معدن اک - تیوز (AK-TYUZ)	اورانیوم و دیگر فلزات	ارلوکا (ORLOKA)
معدن قزبیل - جار (غیر فعال) (KYZYL-DZHAR)	اورانیوم و طلا	قزبیل جار
معدن مایلی - سو (غیر فعال) (MAYLI-SUU)	اورانیوم	شمال اوش
معدن مین - کوش (غیر فعال)	اورانیوم	مین کوش (MIN-KUSH)
معدن تونسکی - بای (غیر فعال) (TOSKIY-BAY)	اورانیوم	ایسک - کول

قزاقستان

در بررسی توان و ظرفیت نظامی قزاقستان باید به مقولات زیر پرداخت:

برآورد کلی وضعیت نظامی: بودجه قزاقها ۲۱۱ میلیون دلار در سال است. سن اعزام به خدمت نظام وظیفه هجده سال است. تعداد پرسنل نیروی زمینی و هوایی به ترتیب ۴۵۰۰۰ و ۱۹۰۰۰ نفر است. ارتش قزاقستان در سال ۱۹۹۲ پایه گذاری شد و رئیس جمهور قزاقستان، فرمانده کل قوا است. ارتش این کشور از طریق وزیر دفاع با کابینه و شخص رئیس جمهور مرتبط بوده و تحت فرمان وی اداره می‌شود. بعد از رئیس جمهور که رئیس شورای امنیت ملی است، ستاد کل ارتش و فرمانده آن دومین مقام اجرایی به شمار می‌رود. ستاد کل ارتش مرکب از معاون پرسنلی وزارت دفاع، فرمانده نیروی زمینی، فرمانده نیروی هوایی و فرمانده پدافند هوایی است. شورای امنیت ملی بالاترین شورای مشورتی رئیس جمهور در امور دفاع ملی است و مرکب از نخست وزیر، معاون اول نخست وزیر، وزیر امور خارجه، رئیس کمیته دفاع از قانون اساسی، رئیس کمیته ملی حوادث غیرمترقبه، وزیر دفاع، فرمانده نیروهای مرزی، فرمانده نیروی زمینی و وزیر کشور است. در هنگام فعالیت این شورا، یک کمیته چهار نفره از مجلس برای هماهنگی با سیاست‌های دفاعی در جلسات این شورا شرکت می‌کند.

کشور قزاقستان در زمان استقلال، فاقد ارتش و نیروهای نظامی مستقل بود و حتی پس از استقلال نیز تمایلی به ایجاد نیروهای نظامی نشان نمی‌داد. رئیس جمهور قزاقستان در زمان استقلال آن خواهان امنیت از سوی فرماندهی نظامی کشورهای مشترک‌المنافع بود و حتی زمانی که سیاست نظامی روسیه در قبال کشورهای مشترک‌المنافع تغییر یافت، بیشتر جوانان این کشور را به نام‌نویسی در ارتش کشورهای مشترک‌المنافع تشویق می‌کرد.

با وجود این، زمانی که روسیه در سال ۱۹۹۲ نیروهای خود را از قزاقستان عقب کشید، این کشور اقدام به ملی کردن لشکر چهلیم زمینی اتحاد جماهیر شوروی سابق کرده و به این شکل هسته اصلی ارتش این کشور به وجود آمد. به همین علت، ارتش و نظامیان در این کشور، نوپا بوده و هنوز هم تعداد زیادی از افسران روسی (اسلاو) در آن خدمت می‌کنند. از سوی دیگر، قدرت سیاسی کشور تنها در دست رئیس جمهور و مشاوران وی بوده و رئیس جمهور بر تمامی امور حاکم است. حتی احزاب نیز در این کشور دارای قدرت نیستند و بیشتر در اختیار رئیس جمهور می‌باشند. بنابراین نوعی

انفکاک کامل از قدرت سیاسی نزد نظامیان دیده می‌شود و آنها مجری دستورات رئیس جمهوری هستند.

قبل از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، قزاقستان یکی از مهم ترین مراکز تولید و آزمایش تسلیحات نظامی بود. این جمهوری ۳٪ کل صنایع نظامی اتحاد جماهیر شوروی را در اختیار داشت و ۷۵۰۰۰ کارگر در این صنایع که بیشتر در قسمت‌های شمالی کشور و تحت تسلط کامل روس‌ها قرار داشت، فعالیت می‌کردند. بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، عمده صنایع نظامی قزاقستان (در سال ۱۹۹۴) تولید نظامی خود را متوقف کرده، برخی از آنها تغییر کاربردی داده شده و برخی نیز تخریب گردید. از سوی دیگر، با تشکیل ارتش ملی قزاقستان بخشی از تجهیزات به جا مانده از ارتش شوروی در اختیار این ارتش قرار گرفته و برخی نیز به فروش رسید. سلاح‌های استراتژیک ارتش شوروی از جمله ۱۴۱۰ کلاهک هسته ای در سال ۱۹۹۵ به روسیه منتقل شده و مراکز آزمایش و تولید سلاح‌های هسته ای در این کشور تخریب گردید. در سال ۱۹۹۴ نیز بخشی از سلاح‌های هسته ای این کشور تحت برنامه مشترکی بین آمریکا و قزاقستان (با نام پروژه SAPPHIR PROJECT) به آمریکا انتقال یافت.

سلاح‌های بیولوژیکی این کشور نیز تحت برنامه مشترک کاهش تهدید، منهدم شده و مراکز تولید این سلاح‌ها به مراکز با تولیدات پزشکی تغییر یافته‌اند. تمام موشک‌های بالستیک این کشور، از جمله ۱۰۴ فروند موشک بالستیک SS-18، در سپتامبر ۱۹۹۶ به روسیه انتقال یافته و انبارها و تجهیزات نگه‌داری آنها تحت برنامه مشترک کاهش تهدید (وزارت دفاع آمریکا) در سپتامبر ۱۹۹۹ تخریب گردید. طبق گزارش‌های مراکز تحقیقاتی مختلف، امروزه قزاقستان هیچ نوع سلاح استراتژیکی در اختیار ندارد و تجهیزات متعارف نظامی این کشور بیشتر وارداتی و ساخت کشور روسیه (تجهیزات به جا مانده از لشکر چهلم ارتش اتحاد جماهیر شوروی سابق) است.

سلاح‌ها، پایگاه‌ها و پیمان‌ها: سلاح‌های نیروی زمینی عبارت است از: تانک جنگی: ۶۵۰ دستگاه T72 و ۲۸۰ دستگاه T-62؛ خودرو شناسایی: ۱۴۰ دستگاه BRDM؛ خودرو جنگی پیاده نظام زرهی: ۵۰۸ دستگاه 2 و BMP-1 و ۶۵ دستگاه BRM؛ نفربر زرهی: ۸۴ دستگاه 80 و BRT-70 و ۶۸۶ دستگاه MT-LB APC؛ توپخانه کششی: ۱۶۳ عراده از انواع ۱۲۲ و ۱۵۲ میلی متری؛ موشک زمین به زمین: ۱۲ فروند SS-21؛ سلاح‌های ضد تانک (۱۰۰ میلی متری): ۶۸ دستگاه T-12 و MT-12.

سلاح‌های نیروی هوایی نیز عبارت است از: جنگنده شکاری: یک هنگ با ۴۰ فروند MIG-29؛ جنگنده هوا به زمین: سه هنگ مشتمل بر یک هنگ با ۱۴ فروند SU-25، یک هنگ با ۲۵ فروند SU-24 و یک هنگ با ۱۴ فروند SU-27؛ هواپیمای شناسایی: یک هنگ با ۱۲ فروند SU-24؛ هلی‌کوپتر: تعدادی MI-29 و MI-8؛ هواپیمای آموزشی: ۱۲ فروند L-39 و ۴ فروند YAK-18. سلاح‌های موجود در نیروی دریایی به این قرار است: سلاح‌های گارد مرزی: شناور گشتی: ۵ فروند GUARDIAN PCI یک فروند DAUNTLESS PCI و ۴ فروند ALMATY PCI به علاوه ۵ قایق گشتی.

قزاقستان در پیمان‌های زیر مشارکت دارد:

- ۱- پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای (ایالات متحده آمریکا، ۱۹۹۹)؛
 - ۲- پیمان مبارزه با تروریسم (ایالات متحده آمریکا، ۱۹۹۹)؛
 - ۳- پیاده کردن تجهیزات مراکز هسته‌ای قزاقستان (آمریکا، ۱۹۹۳)؛
 - ۴- قرارداد فروش ۴۰ فروند MIG-21 به کره شمالی (کره شمالی)؛
 - ۵- قرارداد فروش تسلیحات به قزاقستان (آمریکا، ۲۰۰۲)؛ طبق این قرارداد، تسلیحات نظامی به ارزش ۲۷۵۰۰۰۰ دلار از سوی آمریکا به قزاقستان فروخته خواهد شد. فروش هلی‌کوپترهای جنگی و نیز خودروهای نظامی هامر از جمله مفاد این قرارداد است.
 - ۶- برنامه همکاری‌های نظامی مربوط به سال ۲۰۰۰ (آمریکا، ۱۹۹۹)؛ همکاری‌های مستقیم نظامی و ارتباطات مستقیم وزارت خانه‌های دفاع دو کشور، بازسازی و تقویت بنیه نظامی قزاقستان، مدرنیزه کردن تجهیزات نظامی قزاقستان، آموزش افسران قزاق، همکاری در زمینه مبارزه با تروریسم و فروش تسلیحات نظامی از مفاد این قرارداد است.
- پایگاه نظامی قزاقستان به این ترتیب است:
- پایگاه‌های زمینی: سمی (SEMEY)، آیاگوز (AYAGOZ)، آلماتی و سارای ازیک (SARAY OZYK).
- پایگاه‌های هوایی: تقریباً دارای ۳۰ پایگاه هوایی در تمام کشور است.
- پایگاه‌های دریایی: نیروی دریایی ندارد. پایگاه‌های دریایی زیر مورد استفاده گارد مرزی است: آکتاو (AKTAU) (مقر فرماندهی)، باتینو (BATINO) و ساریشاقان (SARYSHAGHAN).

مجتمع‌ها و صنایع نظامی

نام	تولیدات	محل استقرار
مرکز ولادیمیرووکا (VLADIMIROVKA)	محل انجام آزمایشات موشکی	ولادیمیرووکا
مرکز ساری شاقان (SARYSHAGHAN)	محل انجام آزمایشات موشک‌های بالستیک و سیستم‌های پدافند هوایی	امیا
مرکز سمی پالاتینسک	محل انجام آزمایشات هسته‌ای	سمی پالاتینسک
مرکز بایکونور (BAIKONUR)	مرکز سکوه‌های پرتاب فضایی	بایکونور (طبق قرارداد ۲۰ ساله‌ای در اختیار روسیه قرار دارد)
کارخانه کیمین (KEMEN)	بریلوم مصنوعی و سوخت راکتورهای هسته‌ای	کیمین
کارخانه اکتاو (AKTAU)	تولید اورانیوم غنی شده	اکتاو
صنایع پتروپاول (PETROPAVEL)	تولید موشک‌های بالستیک کوتاه برد ۲۱-SS، تولید اژدر و سیستم‌های ارتباط دریایی، موشک انداز، توپ و خودروهای زرهی	پتروپاول
کارخانه اسلحه سازی آلمانی	اژدر	آلمانی
صنایع نظامی آکسو (AKSU)	تولید سلاح‌های شیمیایی و بیولوژیک	آکسو
کارخانه پاولودار (PAVLODAR)	تولید سلاح‌های شیمیایی	پاولودار

تمامی صنایع و مراکز یاد شده به جر مرکز فضایی بایکونور تخریب شده و برخی دیگر، مانند کارخانه آلمانی، تغییر کاربری داده شده است.

نتیجه این بررسی اجمالی عبارت است از:

۱- ارتش این کشورها از جمله ارتش‌های جدید التأسیس اند که تا نهادینه شدن و قدرت یابی به منظور دفاع از منافع ملی فاصله زیادی دارند.

۲- ارتش این کشورها یا هم‌چنان از سوی فرماندهان روسی هدایت می‌شود و یا بخشی از سربازان آن را روس‌ها تشکیل می‌دهند. ضمن این‌که از لحاظ فنون و سلاح‌های نظامی نیز متکی به ارتش روسیه می‌باشند.

۳- ضعف اقتصادی مانع از صرف بودجه کافی برای تقویت ارتش شده است. پیش‌بینی‌ها از ادامه این ضعف در سال‌های آینده حکایت دارد؛ از این رو طی سال‌های آینده امید چندانی به ظهور ارتش قوی در کشورهای مذکور وجود ندارد.

تصویر کلی از توان و ظرفیت نظامی کشورهای مسلمان آسیای مرکزی و قفقاز را می‌توان در جدول زیر مشاهده نمود:

مجتمع‌ها و صنایع نظامی

کشورها و موضوعات	۱ آذربایجان	۲ ازبکستان	۳ تاجیکستان	۴ ترکمنستان	۵ قرقیزستان	۶ قزاقستان	نتیجه
آمادگی نظامی	P	G	P	P	P	F	۳P۱FBG
تجهیزات نظامی	B	G	P	P	B	F	۲BP۱FG
قابلیت نظامی	B	G	P	P	B	F	۲BP۱FG
تطبیق پذیری با ناتو	B	G	P	P	F	F	۲FP۱GB
نتیجه	۳B۱P	۴G	۴P	۴P	۱F ۳B	۴F	۵F۶B۹P۴G

ضعف‌های نظامی و دخالت‌های خارجی

ضعف‌های نظامی موجب حضور و یا دخالت نظامی کشورهای خارجی قدرت‌مند فرامنطقه‌ای یا منطقه‌ای در کشورهای مسلمان آسیای مرکزی و قفقاز شده است که عمده‌ترین آنها عبارت است از: روسیه: در بیش از یک دهه اخیر، روسیه کوشیده تا با اجرای سیاست‌های چندگانه اهداف خود را در کشورهای مسلمان آسیای مرکزی و قفقاز تأمین نماید. بر طبق این سیاست‌ها، دولت‌های مذکور را برای ایجاد نفوذ و تلاش جهت کاهش تهدیدات تحت فشار قرار داده است. این تلاش‌ها شامل روابط اقتصادی، سیاسی و نظامی و ارائه کمک در همین راستا بوده است. روسیه در پی آن بوده تا با وعده کمک‌ها و تعهدات امنیتی، از ترس بی‌ثباتی و درگیری در منطقه، بیشترین سود را ببرد و حتی برخی مطرح می‌کنند که روسیه برای ایجاد ناامنی در آسیای مرکزی و قفقاز از بی‌ثباتی منطقه‌ای حمایت کرده است. کمک‌های نظامی نیز شامل فروش تسلیحات، استقرار نیروها برای کمک، آموزش‌های مشترک ضد شورش و ایجاد سازمان مشترک ضد تروریستی منطقه‌ای در بیشکک و نیز تأسیس واحدهای مشترک سریع می‌شود. موفقیت روسیه در ارائه کمک‌های نظامی متفاوت بوده است، برای مثال، تاجیکستان از نیروهای روسیه استقبال کرده، قرقیزستان برخی کمک‌های نظامی را پذیرفته و قزاقستان تمایل دارد روابط نظامی و سیاسی خود را با روسیه حفظ کند.

ترکیه: گرچه اشتیاق اولیه ترکیه برای حضور در کشورهای مسلمان آسیای مرکزی و قفقاز کم شده، ولی همچنان به دنبال یافتن راه‌هایی برای ایجاد و استحکام روابط با منطقه است. دلیل ترکیه برای این تلاش، نیازهای آن کشور به منطقه است که از جمله آنها نیاز به انرژی است. با این وصف، موفقیت ترکیه در جلب نظر کشورهای آسیای مرکزی محدود بوده است، اما کمک‌های آن کشور به منطقه از اواخر سال ۲۰۰۰ اهمیت جدی‌تری یافته و این کمک‌ها، بیشتر در ازبکستان و قرقیزستان تمرکز پیدا کرده است. در این راستا، نیروهای نظامی ترکیه با واحدهای نظامی ویژه ازبک و قرقیز همکاری داشته و تجهیزات جنگی در اختیار آنان قرار داده و حتی آموزش عملیات ضدتروریستی آنها را برعهده گرفته است. وضعیت قفقاز تا حدودی متفاوت است. اگر دولت‌های آسیای مرکزی نسبت به اقدامات نظامی ترکیه تردید دارند، در مقابل، کشورهایی چون آذربایجان از حضور نظامی آنکارا استقبال کرده‌اند. در عین حال، ترکیه از مشارکت این کشورها در نیروهای حافظ صلح ناتو در یوگسلاوی حمایت می‌کند و البته ادامه حضور ترکیه در نبرد بین‌المللی بر ضد تروریسم می‌تواند به اعزام بیشتر نیروهای نظامی ترک به کشورهای مسلمان آسیای مرکزی و قفقاز منجر گردد.

اروپا: اروپایی‌ها فعالیت‌های دو یا چند جانبه گسترده‌ای را با کشورهای این منطقه دارند. برای نمونه، بریتانیا، همانند آلمان، ارائه دهنده کمک‌های امنیتی به گرجستان می‌باشد که به سهم خود تعادل امنیتی منطقه را به نفع این کشور تغییر می‌دهد. گرچه همکاری آلمان و قزاقستان تا حدودی به خاطر جمعیت قابل توجه آلمانی‌ها در قزاقستان است، ولی به هر روی این همکاری حتی در ابعاد نظامی ادامه دارد و در سال‌های اخیر بیشتر از همکاری نظامی آمریکا و ترکیه بوده است. فرانسه نیز نقش زیادی در تلاش‌های بین‌المللی - جهت کمک به حل بحران ناگورنو - قره باغ داشته است. این کشور همچنین در جنگ بر ضد تروریسم در افغانستان، هواپیماها و پرسنل نظامی خود را در تاجیکستان مستقر کرده و نیز در حال توسعه طرحی برای همکاری‌های نظامی در آینده، شامل آموزش و تبادل اطلاعات نظامی با تاجیک‌ها است. ممکن است دولت‌های اروپایی به عنوان بخشی از نیروهای حافظ صلح چند ملیتی در منطقه حضور پیدا کنند یا این که حضور خود را بیشتر نمایند و البته این احتمال وجود دارد که در صورت درگیری میان دو یا چند دولت در منطقه، خواستار مداخله نظامی ناتو شوند.

آمریکا: حضور و همکاری‌های نظامی آمریکایی‌ها در کشورهای مسلمان آسیای مرکزی و قفقاز قبل از حادثه ۱۱ سپتامبر محدود بود، ولی حملات تروریستی به آمریکا نقطه عطفی بر تفکر

استراتژیک آن کشور گردید که حاصل آن برای کشورهای منطقه کشنده بوده، زیرا اکثر دولت‌های منطقه برای مأموریت‌های بشردوستانه و برخی نیز تحت شرایط دیگر، حریم هوایی خود را در اختیار آمریکا قرر دادند. به علاوه، هم‌اکنون آمریکا در کشورهای ازبکستان، قرقیزستان و تاجیکستان دارای نیرو، تجهیزات و تأسیسات بوده و قزاقستان نیز با ارائه چنین کمک‌هایی در صورت نیاز موافقت کرده است. البته آمریکا عنوان می‌کند که به دنبال حضور نظامی دائم نیست ولی هیچ نوع تضمین امنیتی به این دولت‌ها نداده است و تنها با امضای موافقت‌نامه‌ای به ازبکستان وعده داده تا هر نوع تهدید خارجی علیه این کشور را مورد توجه جدی قرار دهد.

آمریکا نیروهای نظامی خود را برای کمک به رهبران محلی در جهت کنترل و نابودی گروه‌های تروریستی متعهد ساخته و این مسئله در کنار حضور فیزیکی نیروهای نظامی آمریکا، خطر کشیده شدن پای این کشور به درگیری‌های محلی را افزایش می‌دهد. با نگاهی به تعداد پایگاه‌های نظامی آمریکا در کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز می‌توان این ادعا را تأیید کرد:

آذربایجان: مهم‌ترین پایگاه‌های آمریکا در این کشور پایگاه هوایی است که در نزدیکی باکو، پایتخت آذربایجان، قرار دارد. دو خط لوله نفتی و گازی از این کشور به طرف ترکیه کشیده شده است که یکی از آنها به جبهان در دریای مدیترانه و دیگر به ارزروم در غرب می‌رسد. رامسفیلد در آوریل سال ۲۰۰۵ به این کشور سفر کرده و توافق‌نامه جدیدی برای استقرار نیروهای آمریکایی در این کشور به امضا رساند. آمریکا هم‌چنین ۳۰۰ نظامی خود را برای حراست از سواحل آذربایجان در دریای خزر و در نزدیک مرز با ایران مستقر کرده است. واشینگتن هم‌چنین تمایل خود را برای اعزام چندین هزار نظامی به سه پایگاه هوایی و نیروهای واکنش سریع در شبه جزیره آبشرون در نزدیکی باکو و نیز راه‌اندازی پایگاه‌های راداری در این کشور جهت زیر نظر قرار دادن فعالیت‌های هوایی و زمینی ایران اعلام کرده است، گرچه این اقدام می‌تواند اثر منفی بر پایگاه‌های راداری روسیه در منطقه کایالا در مرکز آذربایجان داشته باشد. توجه ویژه واشینگتن به آذربایجان دارای دلایل زیر است: ۱- در اختیار داشتن منافع نفت و گاز در آب‌های دریای خزر؛ ۲- عبور خط لوله مهم انتقال نفت و گاز از این کشور؛ ۳- امکان زیر نظر قرار دادن و کنترل ایران و بخش شمالی خاورمیانه؛ ۴- جلوگیری از موافقت باکو با درخواست ایران جهت عبور خط لوله ایران به اروپا از طریق قفقاز.

ازبکستان: آمریکا در مقابل پرداخت سالانه ۱۲۰ میلیون دلار به دولت ازبکستان، پایگاه نظامی "خان آباد" را در اختیار خود دارد. علاوه بر آن، واشینگتن سالانه کمک‌های نظامی به ارتش و پلیس

این کشور در مقابل این حضور نظامی تقدیم می‌کند. از این رو دولت آمریکا به شورش‌هایی که در مه گذشته در منطقه آذربایجان واقع در شرق تاشکند علیه دولت مرکزی صورت گرفت توجه چندانی نکرد، زیرا به رژیمی قدرت‌مند برای حفظ پایگاه نظامی خود در خان آباد که برای حمله به ایران منحصر به فرد است، نیاز دارد. این مسئله باعث شده است واشینگتن توجهی به حقوق بشر در ازبکستان نداشته باشد.

قرقیزستان: فرودگاه ماناس در نزدیکی پیشکک به پایگاه نظامی آمریکا مبدل شده است. این پایگاه هوایی ۳۰۰ نظامی را در خود جای داده است.

قزاقستان: قزاقستان یکی از ثروتمندترین کشورهای آسیای میانه به جهت تولید نفت و گاز است. اکنون ۱۲ میلیارد دلار در این صنعت سرمایه‌گذاری شده است که نیمی از آن متعلق به آمریکایی‌ها است. دولت این کشور به ایالات متحده حق استفاده از فرودگاه‌هایش را برای اهداف نظامی داده و هواپیماهای جنگی آمریکا اجازه پرواز در حریم هوایی قزاقستان را دارند.

نتیجه

حضور قدرت‌های بیگانه در منطقه، به کاهش و یا خاتمه بحران‌ها و چالش‌های کشورهای مسلمان آسیای مرکزی و قفقاز منجر نشده است، از این رو باید برای حل مشکلات و معضلات منطقه‌ای و به منظور تقویت نیروهای نظامی برای پاسداشت امنیتی منطقه دنبال راهی دیگر گشت و آن همکاری‌های منطقه‌ای است و برای دستیابی به این هدف، تقویت اتحادیه کشورهای مشترک المنافع ضروری است.

این اتحادیه در زمان تغییر اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۲ با نام دولت‌های مستقل مشترک المنافع به وجود آمد، اما پس از پانزده سال فعالیت طولانی اما نه درخشان خود، احتمال دارد که یک بار دیگر بحران بسیار سختی را متحمل شود، که این کشورها نباید اجازه دهند چنین اتفاقی رخ دهد. این اتحادیه باید مانع از خروج کشورهای عضو گردد. در واقع، باید بتواند پروژه‌های جدی و جذابی در زمینه رشد و توسعه پیشنهاد کند تا آنها را در این اتحادیه نگه دارد و در آینده بیش از اکنون آنها را از مدار نفوذ کرملین خارج نماید. اتحادیه کشورهای مستقل مشترک المنافع باید قادر باشد به یک اتحادیه سیاسی، اقتصادی و نظامی کامل جمهوری‌های پس از فروپاشی شوروی تبدیل شود و فقط به عنوان یک کلوپ مخصوص سران دولت‌ها عمل نکند و در چارچوبی قابل قبول، اعضای این

اتحادیه را حول مسائلی چون نفت و گاز نگه دارد. البته جمهوری‌هایی که ارتباطی با مسیرهای انتقالی انرژی نداشته و دارای ذخایر نیز نیستند، مانند تاجیکستان و قرقیزستان، انگیزه چندانی برای ادامه عضویت در این اتحادیه ندارند و لازم است بر آنها انگیزه‌های جدید به وجود آورد.

در جلسه شورای رؤسای دولت‌های مستقل مشترک المنافع که در شهر دوشنبه، پایتخت تاجیکستان، در ۲۵ می سال ۲۰۰۶ برگزار شد، نخست وزیران کشورهای نماینده، معاونین خود را به این جلسه فرستادند، که این امر یک حرکت ظاهری برای نشان دادن بی‌علاقگی آنها به کار اتحادیه بود. یکی از مسائل مورد بحث این جلسه سرنوشت اتحادیه جمهوری‌های مستقل مشترک المنافع بود. همان گونه که دولت علی دولتوف، معاون اول مدیر حزب دموکراسی ملی تاجیکستان احتمال داد، گمان نمی‌رود کسی بتواند کشورهای عضو اتحادیه را به زور در این اتحادیه نگه دارد. او می‌گوید: «هر کشوری حق دارد خود تصمیم بگیرد که در اتحادیه باقی بماند یا نه و در ارتباط با این، گمان نمی‌رود که خروج این کشورها از اتحادیه تأثیر جدی در کشورهای دیگر و به طور کلی در اتحادیه دولت‌های مستقل مشترک المنافع داشته باشد.»

البته خروج کشورهای غیرمسلمان، حتی روسیه، می‌تواند به تقویت اتحادیه بینجامد، زیرا این کشورها دارای منافع مشترک بیشتری می‌باشند، از این رو باید از واکنش مسکو در مقابل درخواست و اشاره و کنایه گرجستان، اوکراین و مولداوی استقبال کرد. میخائیل فرادکوف، نخست وزیر روسیه، اعلام کرد: «روسیه در اتحادیه کشورهای مستقل مشترک المنافع هیچ کس را نگه نمی‌دارد. اگر می‌خواهید بروید، بفرمایید!» خلاً حضور این کشور را می‌توان با کشورهای مسلمان پر کرد. پریدنستر و آبخازیا مدعی شده‌اند قادرند جای اوکراین، گرجستان و مولداوی را بگیرند. قدم اول در این جهت برداشته شده است. در اواسط ماه می، رؤسای آبخازیا و پریدنستر (سرگی بگاپش و ایگور سمیرنوف) در مسکو درباره شرکت این جمهوری‌های دعوت نشده در اتحادیه گفت‌وگو نمودند. ولی مسئله مهم این است که هنوز روسیه نقش محوری دارد، هر چند به نظر می‌رسد کشورهای مسلمان می‌توانند روسیه را نیز از اتحادیه خارج نمایند.

منابع و مآخذ

- ۱- امیراحمدی، هوشنگ، «نظم‌نویین جهانی، خلیج فارس و تلاش‌های آمریکا برای رهبری جهان»، مجله اطلاعات سیاسی اقتصادی، سال ششم، شماره نهم و دهم، (خرداد و تیرماه ۱۳۷۱).

- ۲- برژینسکی، زیگنیو، *خارج از کنترل*، ترجمه نوه ابراهیم، اطلاعات، تهران، ۱۳۷۲.
- ۳- رادیو بی. بی. سی، بخش شامگاهی، مورخ سه‌شنبه ۱۳۸۲/۹/۱۱.
- ۴- روزنامه خراسان، شماره ۱۵۷۱۸، سه‌شنبه ۱۳۸۲/۹/۱۱.
- ۵- سریع‌القلم، محمود، «اثرات فروپاشی شوروی بر جهان سوم»، مجله سیاست خارجی، شماره ۴، انتشارات دفتر مطالعات سیاسی، تهران، (زمستان ۱۳۷۱).
- ۶- ضیایی‌پرور، حمید، *پادگان خزر، گزیده تحولات جهان*، شماره ۱۸، انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، تهران، ۱۳۸۲.
- ۷- عزتی، عزت‌الله، *ژئوپولیتیک*، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۷۱.
- ۸- _____، «ژئوپولیتیک ایران و تأثیر آن در تأمین امنیت خزر و حوزه خلیج فارس»، جزوه درسی، دوره دکترای جغرافیای سیاسی، ۱۳۷۷.
- ۹- واحدی، الیاس، *گسترش همکاری‌های نظامی آذربایجان و آمریکا تهدیدی علیه ایران*، گزیده تحولات جهان، شماره ۱۹، انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، تهران، ۱۳۸۲.
- ۱۰- وفا، ژاله، *اجلاس خزر و مسابقه در نظامی کردن این دریا*، روزنامه انقلاب اسلامی، شماره ۵۴۱.
- ۱۱- هانتینگتون، ساموئل، «آمریکا ابرقدرت تنها؛ گذار از نظام تک چندقطبی»، ترجمه مجتبی امیری وحید، مجله اطلاعات سیاسی اقتصادی، سال سیزدهم، شماره نهم و دهم (خرداد و تیرماه ۱۳۷۸).

12- WWW.ISNA.IR.

13- WWW.XEBER.NET.

